

DİLÇİLİK
ЯЗЫКОЗНАНИЕ

Məmmədova Bənövşə Güloğlan qızı
Azərbaycan Dillər Universiteti
benovshem.m@gmail.com

**YARADICI ŞƏXSİN DİL KİMLİYİ – BƏDİİ MƏTNİN SEMANTİK
ALTYAPISININ VƏ KONSEPTSFERASININ TƏRTİBLƏNMƏSİNDƏ
BAZA NÜVƏSİ KİMİ (A.S.BAYETTİN “THE VİRGİN İN THE GARDEN”
ROMANI ƏSASINDA)**

Açar sözlər: yaradıcı şəxs, dil kimliyi nəzəriyyəsi, bədii mətn, koqnitivistika, psixolinqvistik, üslubiyat.

Ключевые слова: творческая личность, теория языковой личности, художественный текст, когнитивистика, психолингвистика, стилистика.

Keywords: a creative person, the theory of language personality, a work of art, cognivistics, psycholinguistics, stylistics

Müasir Britaniya ədəbiyyatının ən görkəmli qadın nümayəndələrindən olan iki bacı – Antoniya Syuzan Bayett və Marqarett Drebbel bir çox tədqiqatçılar və ədəbiyyat tənqidçiləri tərəfindən müasir milli ədəbiyyatın “yeni dövr Bronte bacıları sayılırlar: “*The sisters Drabble and Byatt are the modern equivalent of the Brontës*” [1] habelə bax: [2;5-29]. Eyni ailədə, eyni sosial mühitdə və sözsüz ki, eyni milli dil kimliyi çərçivəsində formalaşmış olan iki fərqli təbiətli, fərqli psixotip və temperamentli yazar bacının əsərlərində bir çox ortaq mövzular və həmin ortaq mövzuların leksik-semantik representasiyasında rol oynayan yaxın konsept işlənmələri olduğu kimi, kifayət qədər də fərqli dil mənərəsi reallaşmaları da yer alır. Belə ki, istər A.S.Bayett, istər M.Drebbel yaradıcılığında feminizm problemi, qadın azadlığı məsələləri, qadın-k kişi haqqlarının assimetriyası məsələləri işıqlandırılrsa da, A.S.Bayett məsələyə daha mütədil yanaşma nümayiş etdirdiyi halda, M.Drebbel daha kəskin, daha ifşaedici mövqə sərgiləyir. Bu isə öz növbəsində eyni bir “Gender” konseptinin fərqli interpretasiyasına yol açır. Məhz bu cəhət – Bayett və Drebbelin qadın qəhrəmanlarının “fərqli mental və emosional xarakteristika və gender rollarına”

malik olması bir çox tədqiqatçıların diqqətindən qaçmamamışdır. Bununla belə müəyyən ortaqlıqların mövcudluğunu vurğulayan araşdırmaçılar bunun ilk növbədə uşaqlıqda alınan təbiiyə ilə şərtləndiyini öna sürürlər. Belə ki, “alimlər müəyyənlaşdirmişlər ki, gənderin koqnitiv fərqləndirməsi, məhz uşaqlıqla baş verir , bu baxımdan feminlik və maskulinliklə bağlı davranış normalarının mənimsənilməsində də sosial-mədəni çevrə həlledici rol oynayır” [3; 80]. Bu mənada ortaqlıq müəhdən şəxələnmış iki yaradıcı dühanın ortaqlıq gənder konsepsiyaları və onların hər ikisinin əqalitar gəndər gürüşlərinə malik olmaları, heç şübhəsiz ki, ailə ortamında formalaşmış dil şəxsiyyəti bünövrəsilə şərtlənir. Həmin bünövrə dil şəxsiyyətində yönləndirici faktor kimi, istər A.S.Bayettin, istərsə də M.Drebblin qadın əsərlərinin konseptsferasını struktur tərtiblənməsini, yəni mikrokonseptlər, freymlər və freym-senarilərin müvafiq nüvə ətrafında cəmlənməsini mümkün etmişdir.

Qabelents, Fossler, Şteyental, Şpitsel və bir çox başqa müəfəkkirlərin dil və üslub haqqındaki fikirlərini müqayisəli şəkildə təhlil edən G.O.Vinokur yaradıcı şəxsin dil kimliyi ilə bağlı öz müəllif konsepsiyasını ortaya qoymağa müvəffəq olmuşdur. “Əgər tərçümeyi-halın bilavasitə şəxsiyyətə aidliyini, o cümlədən də məşhur şəxsə aidliyini nəzərə alsaq, biz, niyə individuallığı və bu individuallığın dildəki təzahür formalarını tərçümeyi-hal vasitəsilə öyrənməməliyik” – dəyə tam məntiqi sual verən G.Vinokura görə, yaradıcı şəxsin dilində “onun şəxsiyyətinin əlamətləri, bütün həyəcan və sarsıntılarını, bütün atılan addımların məcmusu olaraq, onunşəxsi həyatının.tarixçəsi” əks olunur. Məhz, tərçümeyi-hal müəllifin fərdi üslubundakı bu və ya digər ifadələrin (şəhbat okkazonal ifadələrdən, müəllif frazeologizmlərindən gədir. – B.M.) təhlilinin, onların altsemantikasının izahının bilavasitə tərçümeyi-hal işığında mümkün ola biləcəyini vurğulayan dilçi müəllifin – şair və ya yazıçının dilinin, üslubunun son nəticədə elə tərçümeyi-halla çuğlaşmış şəkildə ortaya çıxdığı qeyd etmişdir. [5; 120-121]. Göründüyü kimi, bu və ya digər əsər formatında təzahür tapan idiolekt, idiostil və geniş anlamda dil kimliyi bilavasitə müəllif psixologizmindən, yəni onu “yetişdirmiş”, onu müəllif, yaradıcı şəxs etmiş ortamdən, həyat yolundan kənarında araşdırıla bilməz. Əgər müasir psixolinqvistikə, habelə koqnitivistikə (onun həm linqvistik, həm də psixoloji istiqamətlərilə) fərdin psixodiagnostikasını məhz onun nitqinə, danışığına, ifadə etdiyi mətnlərdə ortaya qoyduğu konseptlərə, əks etdiridiyi gəşətlərə, verbal (implisit və ya eksplisit şəkildə) reptezentasiya etdiyi freym-senarilərə əsasən öyrənsə, niyə eyni yanaşma yaradıcı şəxslərin yaradıcılıqlı aktı olan mətnlərə təbiq edilməməlidir? Həmin mətnlərdə bilavasitə konkret müəllifin dünya mənzərəsinə nəzərən təqdim olunan “narrativ reallığı” əks olunur. Bu reallıq digər yaradıcı şəxsin eyni obyektiv gərçəkliyin təsviri zamanı ortaya qoyacaq digər “narrativ reallıqdan” əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər ki, bu da bilavasitə “koqnitiv pəncərənin” fərliliyi ilə şərtlənir. Belə ki, obyektiv gərçəklik konkret müəllifin gəşətləri aspektindən dəyərləndirilir, müəllifin psixoloji tipinə əsasən (məsələn, sensorik müəllifdirsə, detallara diqqətli şəkildə, intuitdirsə, hiss-həyəcan planının ön plana alınması ilə) təhkiyə formatına salınır. Bədii əsər məhz, onun yaradıcısı-müəllifi üçün əhəmiyyətli olan, onun fərdi konseptsferasında mərkəz mövqedə yerləşən konseptlərin üzərinə “vurğu qoyulması” ilə səciyyələnilir. Məsələn, məşhur rus yazıçısı S.Dovlatovun dil şəxsiyyətini araşdırmış dilçilər onun əsərlərinin dilinin Dovlatovun psixoloji tip özəlliklərini ortaya qoyduğunu təsbit etmişlər. Yazıçının dil kimliyinin təhlili onun Yunq dixotomiyalarına görə ekstravert təbiətli olmasını [6; 6,8, 11-13], ekspressivliyə, paradoksallığa, təzadlılığa, habelə formal cəhətdən absurdluğ meylli şəxsiyyət strategiyası izləməsini [7; 15] söyləməyə imkan vermişdir. Bu mənada,

yazıcının dilinin tədqiqinin eyni zamanda onun (müəllifin) “ruhuna”, “daxili aləminə” nəzər salmağa kömək etdiyini ödə sürən G.O.Vinokurun yanaşması ilə razılışamaq mümkün deyil. Bədii mətnin dili və yazıçı şəxsiyyəti arasında ciddi qarşılıqlı şərtlənmənin olduğunu vurğulayan dilçi bu korrelyasiyanın araşdırılması məqsədilə iki növ tədqiqat üsulu üçün məqəməvafiqliyini qeyd edir: 1) müəllifdən dilə doğru (yəni, dilin müəllifin “tərcümeyi-halın proyeksiyasında” izlənməsi); 2) dildən yazıçıya doğru (yəni, müəllifin psixologiyasının açılması məqsədilə aparılan təhlil) [5:120-121].

Dil kimliyi nəzəriyyəsi sahəsində yeni nəsil araşdırmaçılar sələflərinin fikirlərinin ümumiləşdirməsindən faydalanmaqla daha yeni təhlil yanaşmaları təklif edirlər. Belə ki, “yazıçını (şairi və/ və ya ədəbi) yüksək səviyyədə dil kompetensiyasına malik şəxs” kimi dəyərləndirən Y.V.Kravsova onun (yaradıcı şəxsin – B.M.) ətraf gərçəkliyi xüsusi formada, yəni sırf ona xas olan, onun üçün xarakterik olan formatda qurayın və hiss edən və bunu “nəsr və (və ya) nəzm qəlibli söz sənətində ifadə edə bilən” dil kimliyi olaraq səciyyələndirir. Dilçiyə görə, “bədii mətnin yaradılması həmişə yaradıcı şəxsin, müəllifin dil kimliyi ilə determinə edilir (təyin edilir, yönləndirilir), hansı ki, həmin *mətnədə söz vasitəsilə eksplisit və ya məzmun-konseptual informasiya və ya müəyyən assosiativ komplekslər vasitəsilə implisitsəkilə ifadə* tapa bilər” (kursiv bizimdir. –B.M.) [8; 109-116]. Dilçinin fikirlərlə razılışaraq, bu yanaşmanı real dil kimliklərinin reallaşma faktları əsasında əyaniləşdirmək istədik.

1) *Dil kimliyinin və müəllif intensiyasının implisit ifadəsi formatı:*

Məsələn, A.S.Bayett 1978-ci ildə qələmə aldığı “Bağda bakıra” (The virgin in the garden) romanında baş qəhrəmanını Frederika Potter adlandırmışdı. Frederika daim onunla antoqonist xasiyyətdə və dünyagörüşündə olan atası ilə konfliktlər yaşayırdı [9]. Burada müəllif məhz implisit yolla obrazların öz prototiplərlə əlaqəsini qeyd etmişdir. Belə ki, A.S.Bayettin atasının ikinci adı məhz, Frederik idi. Məlumdur ki, A.S.Bayett və M.Drebblin 1982-ci ildə vəfat etmiş ataları – **Con Frederik Drebbli** vəkil, hakim kimi çalışmış, təqaüdə çıxdıqdan sonra isə kriminal roman müəllifi kimi öz qələmini sınamışdır [10; 209]. Müləyim, təmkinli və dürüst xasiyyətlə seçilən C.F.Drebbli tam əks xasiyyətli həyat yoldaşı ilə gərgin münasibətlərə malik idi. Bu səbəbdən də istər həmin ailə münasibətləri, istərsə də anaları Kathleen Marie Bloorun ağır, paradoksal kimliyi hər iki yazar qızının yaradıcılığında dərin təsir izini buraxmaya bilməzdi. Əsərdə eynilə Bayettin öz ailəsində olduğu kimi az yaş fərqli iki bacının (Stefani və Frederika) həyatından bəhs edilir. Çılğın, emosional, ambisiyalı, şöhrətpərəst və eyni zamanda itaətkarlıqdan uzaq etirazçı, asi təbiətli seçilən Frederika daim atası ilə konfliktlər yaşayırdı ki, bu da daha çox Bayettin özünü deyil, onun eynilə Frederika kimi anaları ilə konfliktli münasibətləri olan kiçik bacısı Marqaret Drebblin davranışını xatırladırdı. Bilavasitə implisit ifadə formatı məqamına qayıdaraq, qeyd edək ki, A.S.Bayett ehtimalların əksinə “Bağda bakıra” romanında atasını deyil, məhz anasının obrazını təsvir etmiş və özünün də qeyd etdiyi kimi, romanın işiq üzü görmə tarixində həyatda olan anasının şübhələnilib özünü tanınamaması üçün obrazını “cinsini dəyişmişdir”. Lakin elə müəllifin özünün də etiraf etdiyi kimi, bu fənd uğurlu olmamaş anası özünü həmin despotik “ata” obrazında tanıya bilməmişdir (“*All the screaming and shouting was my mother, she said, and the only way I could publish the book was to change the gender and hope my mother wouldn't notice. Of course, she did.*”). Digər tərəfdən A.S.Bayett özü də Frederika obrazının deyil, onun böyük bacısı Stefaninin onun ruhuna daha yaxın olduğunu vurğulamışdır [12]. Göründüyü kimi,

A.S.Bayett əsərində antroponim seçimində implisit informasiya ötürücülüüyü metodundan yararlanaraq, anasının antononimistinə Frederika (atası Con Frederik Drebblin ikinci adı ilə) adlandırmış, obrazın xarici görünüş təsvirindən başlayaraq, xasiyyət özəlliklərinə qədər bir çox cəhətlərini kiçik bacısı Marqaretdən “ödünç” almışdır. Belə ki, onun özünün də etiraf etdiyi kimi özünün də anası ilə münasibətlərinin gərgin olmasına baxmayaraq, ailə anası ilə ən barışıqmaq mövqedə məhz, Marqret Drebbli dururdu (“*My sister Maggie and my mother used to have huge shouting matches,*” she said, adding that her father was silent, but “when he was there, on the whole the roaring stopped.” [12].

“İngilis dilindəki bədii mətnlərdə onimlərdən fərdi-müəllif istifadəsini” araşdırmış dilçilərin də qeyd etdikləri kimi, bu dil vahidlərinin – ədəbi onomastikanın təhlili konkret müəllifə xas olan dünyanın dil mənzərəsi haqqında məlumat əldə edilməsinə yardımçı olur. Bu isə öz növbəsində, idiolekt və idiositil tənzimləndiyindən, yalnız müəllifin özü hansı leksik vahidin, o cümlədən antroponim və ya digər onomastikonun elementinin istifadə edilməsinə qərar verə bilər [13]. Başqa sözlə desək, Frederika antroponimi də bilavasitə müəllif intensiyasının təzahürü kimi ortaya çıxmaqla, Bayett idiositilinin ifadə formatında müvafiq implisit mənanı, mesajı əks etdirməklə yüklənmişdir.

O da maraqlıdır ki, Bayettin bu əsəri bacısı Drebblin eynilə “Bağda bakıra” romanında olduğu kimi, az yaş fərqi olan iki bacının gərgin münasibətlərindən bəhs edən və “A Summer Bird-Cage” (1964) romanına bir növbə, “cavabı” kimi də dəyərləndirilə bilər. Drebblin romanında müstəqil təbiətli, ambisiyalı, asi ruhlu və dürüst kiçik bacı özünün böyük bacısının – cəmiyyət şərtliliklərinə boyun əyərək sevmədiyi imkanlı və çox təkəbbürlü şəxslə ailə həyatı quran və nikahı boyunca ərinə xəyanət edən Luizanı anlamada çətinlik çəkir. Halbuki cəmiyyətin gözündə “itətkar” Luiza asi ruhlu (gördüklərindən dolayı) ailə institutuna nifrət edib heç vaxt əra getməyəcəyini öna sürən Saradan daha mühafizəkardır və “həyat yoldaşı” statusuna daha uyğundur [14; 2320-2324].

Əgər Bayettin “The Virgin in the garden” romanında “İtaət” konsepti böyük bacı Stefaninin təmsalında müsbət konnotasiyada işlənmişdirsə, M.Drebblin “A Summer Bird-Cage” romanında eynilə böyük bacının təmsalında bu konsept artıq mənfi çalarla təqdim edilmişdir. Belə ki, Bayettin fərdi konseptlərində Stefaninin təmsalında verbal reprezentasiya qazanmış “İtaət” konsepti “Dözümlülük”, “Xristian səbri”, “Fədakarlıq” mikrokonseptlərindən təşkil olunmuşdursa, Drebblin böyük bacı obrazında “İtaət” konsepti “Mühafizəkarlıq”, “İradəsizlik” mikrokonseptlərindən strukturlaşdırılmış, hətta bir qədər “Riyakarlıq” konseptilə həmhüdəd aspektdə nəzərdən keçirilmişdir.

“My daughter Stephanie,” said Bill, “has a **Samaritan compulsion**. We could all be said to suffer for it. She likes to **salvage things**. Living, half-dead, preferably against odds. [9; 19]; .. If she was not **Christian**, she was **conscientious** [9; 36].

“İtaətlik” konseptinin “Fədakarlıq” və “Xristianlıq” konseptlərilə həmhüdəd formatda təqdim olunması da bilavasitə A.S.Bayettin öz şəxsiyyət özəlliyilə şərtlənir. Belə ki, eynilə Stefani kimi dindar olmayan A.S.Bayett də müsahibələrindən birində etiraf etdiyi kimi, dina, mömin dindarların etiqaddan aldığı daxili güc və pəklığa heyranlığını dilə gətirmişdir.

I am in a *Quaker*, of a *Quaker*, and *Christian*, because *I'm anti-Christian* and the *Quakers* are a form of *Christianity* but *their religion is wonderful* – you simply sat in silence and listened to the nature of things [15].

Bundan fərqli olaraq. “Özgüvən” konsepti Bayettə “Agressivlik”, “konflikt” konseptlərilə həmhüdəd səpkidə təqdim olunduğu halda, M.Drebblin konseptlərində “Öz-

güvən” konsepti “İradə”, “Tənhəlik”, “İrrasionallıq” konseptlərlə əlaqəli şəkildə işlənmişdir. Müqayisə edək. A.S.Bayett bacısının proobrazı olan Frederikanın özəlliklərinin təsviri təmsalında “Özgüvən” konseptini belə interpretasiya edir:

Frederica seemed sometimes possessed by a demon; her end of term reports characterised her style and even handwriting as “aggressive”. Winifred believed it. Stephanie, milder and lazier, was said to be cleverer. ... Frederica was always so embattled. [9; 10].

M.Drebblin özü isə eyni konseptə fərqli rəkursdan – tərəddüd, daxili sarsıntılıların dəf edilə bilməsi, özünün kimliyinin kəşf edilməsi kimi bir qədər ekzestensional məqamların işığında baxır. Burada da Drebbin öz dil şəxsiyyətini ifadə edir, dil şəxsiyyəti vasitəsilə özünün tərəddüdü, təzadlı daxili kimliyini ortaya qoyur. *The determination at this stage cannot have been based, as it later was, on love, for I felt no love and little hope of feeling it: it was based rather on an extraordinary confidence in myself, in a conviction, quite irrational, that no adoptive parents could ever be as excellent as I myself would be.* [16;57]

Bayettin “Özgüvən” konsepti itaətkarlıq, təvəzökalırlıq, təmkinli inam semantik çalarları ilə “rəngləndiyi” halda, Drebblin daha impulsiv olan “Özgüvən” konsepti təzadlılıq, daxili narahatlılıq, asilik konnotasiyaları ilə zənginləşmişdir. Maraqlıdır ki, bir-birini öz əsərlərində qələmə alan bacılar qarşı tərəfi prototip seçərkən həmin konseptin “assimetrik” təqdimatına üstünlük vermişlər. Bayettin Frederikasını aqressiv, impulsiv, yüksək özgüvənli qeyri-dayanıqlı psixik göstəricilərlə müşahidə olunan gənc qadın olduğu halda, Drebbinləki “böyük bacı” obrazları (bilavasitə Bayettin proobraz kimi çıxış etdiyi ehtimal edilən obrazlar) hər şeylə üzdə razılaşan, öz mənafeələrinə görə, ictimai qınaq obyektinə istəmədiklərinə görə hətta bir qədər riyakarlıq etməkdən də çəkinməyən gənc qadınlardır.

2) Dil kimliyinin və müəllif intensiyasının eksplisit ifadəsi formatı:

Dil kimliyinin eksplisit ifadə tapdığı məqamlara nümunə olaraq, həm Bayett, həm də Drebbin bir çox qadın qəhrəmanlarının yüksək səviyyəli təhsil görmüş (əksər hallarda isə, konkret olaraq bacıların özləri kimi, Kembirdədə oxumuş və bilavasitə ədəbiyyata maraq göstərən) və doktoranturada təhsilini davam etdirən və ya belə bir istəyi olan, habelə ədəbiyyatı tədris edən gənc kübar xanımlardır. Bu mənada hər iki bacının əsərlərində Kembriç toponiminin yüksək işlənmə təzliylə seçilməsi təsadüfi sayıla bilməz.

Təkcə onu demək kifayətdir ki, Bayettin “A Virgin in the garden” romanında Kembriç (Cambridge) toponimindən və eləcə də Kembriç Universiteti (Cambridge University) erqonimindən 27 dəfə istifadə edilmişdir. Drebblin “The Millstone” romanında eyni onomastik vahidlərdən də 11 dəfə istifadə olunmuşdur. Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edək ki, hər iki müəllif Cambridge University erqoniminin metonimik rediksiyalaşmış variantından geniş şəkildə yararlanırlar: *He was a young lad called Spiro who also wanted to get into Oxford or Cambridge: he was only eighteen which, for a start, put his chances higher than the Indian's.* [16; 37]; *Got into Cambridge from Working Men's Institutes and night schools* [9 ;19]. Müqayisə edək: *There was the very strong Adult Education Movement, which had first proposed the University, the ladies' teacher training college, St Hilda's, the theological college, St Chad's, which were to be incorporated into it, and Cambridge University..*[9; 9]; *She, too, had been to University, though to Oxford, not Cambridge, and she had moved in slightly more solidly intellectual and committed circles than I had ever discovered.* [16;55].

Qeyd edək ki, konseptlərin verbalizasiyası problemini araşdırmış dilçilər freymlərin “sinif, löhvə, parta, müəllim masası, təbəşir, coğrafi xəritə, qlobus və s. səviyyəsində siniflənə bilən çoxkomponentli anlayış olub tutumlu və vahid (bütöv)” [17 ;75] mental-koqnitiv təhlil mexanizmini, yəni ətraf aləmdən əldə edilən informasiyanın “emalı” mexanizmini təcəssüm etdirir. Bu zaman metonimik keçid prinsipilə bir sinif komponenti digərini və ya bütövü əvəzləyə bilir.

Maraqlıdır ki, istər A.S.Bayettin, istərsə də M.Drebblin fərdi-müəllif konseptsfəralarında Cambridge University erqonimi “Təhsil-Bilik” konseptilə yanaşı, “Mötəbərlik-Kübarlıq” konseptinin də periferik zonasında qərar tutur. Onu da qeyd edək ki, ingilis dilində “Mötəbərlik (Prestige)” konseptinin reallaşma formatını və həmhüdüd konseptlərlə əlaqəsini araşdırmış dilçilər bu dildə “Mötəbərlik” anlamının sosial dəyərlilik faktorunu ilə sıx bağlı olduğunu və bu konseptin linqvokulturoloji şərtlənmələrdən ciddi asılıq nümayiş etdirdiyini vurğulayırlar. Belə ki, ingilis dilində “Mötəbərlik” konsepti bu və ya digər mədəni-tarixi, sosial şərtliliklərin, dəb tendensiyalarının təsiri ilə formalaşır və fransız, rus dillərilə müqayisədə məhz ingilis dilində bu konseptin “Güc” və “Nüfuz” (POWER və AUTHORITY) konseptlərilə daha böyük ortaqlıqlara malikdir [18; 39-40]. Təsədüfi deyil ki, A.S.Bayettin romanın bu konseptlərə daxil olan çox sayda leksik vahiddən istifadə edilir. Başqa sözlə desək, A.S.Bayettin mötəbərlik, sosial iyerarxiya problemlərinə qarşı həssasdır. *Bill was bad at delegating power or authority, and Alexander, who saw himself as poet first and schoolteacher second, wanted neither* [9; 12].

Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, “The Virgen in the Garden” romanında **authority** leksik vahidindən 10 dəfə, **power** sözündən 26 dəfə, **powerful** leksemindən isə 21 dəfə istifadə olunmuşdur. Ona diqqət çəkmək istərdik ki, istər A.S.Bayettin, istərsə də M.Drebblin əsərlərində “Cambridge” predsedent onimi həm də “Müvəffəqiyyət, uğur göstəricisi” və ya “Müvəffəqiyyət naminə hədəf” anlamında təqdim olunur.

He then left, and went to King's College Cambridge to become a psychologist, where he was said to be showing unsurpassed brilliance. [9; 91]; *They wrote heavily qualified references which Cambridge ignored.* [9; 91].

Göründüyü kimi, Kembriç sanki mötəbərlik “kompası” kimi dəyərləndirən müəllif bu universitetdən müsbət cavabın olmamasını isə, müfəviq olaraq uğursuzluq kimi nəzərdən keçirir. M.Drebbin özünün “The Sea Lady” romanında aşkar şəkildə “Kembriç/Cambridge” mikrokontekstini “Mötəbərlik” konseptilə kəşimə semantik sferasında təqdim edir: *He had gained a respectable university degree, a second-class Cambridge degree in History, but he had never had a settled intent of pursuing a respectable profession.*[21; 204] *His parents were proud of him. 'Our son's at Cambridge, he got a minor scholarship,' they would say, even when they were not asked.* [21;149]. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Drebbin adıçəkilən romanında Cambridge predsedent onimindən 13 dəfə istifadə edilmişdir. O da maraqlıdır ki, hər iki bacının yaradıcılığından “qırmızı xətlə” keçən doktorluq dissertasiyası konsepti burada da özünü (fərqli formata olsa da belə) “fəxri doktoluq” şəklində göstərmişdir: əsərdə 44 dəfə **university** terminindən, 24 dəfə isə **degree** (onlardan 9-u honorary degree istiləhidir) terminindən istifadə olunmuşdur. ... *he began slowly to realize that he had been 'out of his mind' to accept the invitation to receive an honorary degree in the new university at Ormemouth.* [21; 264]. Artıq qeyd etdiyimiz kimi, bu məqam – doktorluq elmi dərəcəsi faktorunun qabardılması və bu mikrokonseptə “Kembriç”, “Mötəbərlik” və s. konseptlərlə həmhüdüd formata toxunulması

hər iki yazar bacının Kembric universitetində ədəbiyyat üzrə doktorluq dissertasiyası araşdırması aparması ilə şərtlənir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək ki, mənbələr təkcə bacıların deyil, onların anaları – da Kembric təhsili almasına diqqət çəkir və bu faktorun A.S.Bayett bir çox qadın qəhrəmanlarını təhsil və elmi dərəcə almaq üçün məhz Kembricə “göndərməsini” izah etdiyini vurğulayırlar [22]. Dil kimliyinin yazıcının konseptferasına və bilavasitə leksik inventarına və bədii mətnin semantik struktur tərtiblənməsinə ciddi təsirini biz, “Təhsil” konseptilə bağlı digər məqamda da izləyirik. Hər iki bacının qadın baş qəhrəmanları ya ədəbiyyat üzrə doktorantura təhsili alır, ya da məhz bu sahədə araşdırmalara maraq göstərir, ya da filologiyani tədris edir. Məsələn, Stefani Potter haqqında belə məlumat qeyd olunur: *She had just taken a double First at Cambridge and was now teaching at her old school, Blesford Grammar.* [9; 16]. Stefani Kembricə qayıdib Vordsfortun yaradıcılığı ilə bağlı dissertasiya yazmağı planlaşdırır (*What she thought she thought, weeping a little, consciously and decorously, was that she should not marry, she had lost, or buried, a world in agreeing to marry, she should go back to Cambridge and write a thesis on Wordsworth's fear of drowning books.*[9; 180]. Onu da qeyd etmək ki, Drebbel ailə fərdlərinin Viktorian dövrünə olan heyranlığı hər iki bacının yaradıcılığında öz təsir izini buraxmışdı. Belə ki, eynilə bacısının qəhrəmanı kimi, Drebbelin “The Millstone” romanının təhkiyəçisi Rozamund Stessi də özünü “Viktorian dövrünün fərdi” kimi səciyyələndirirdi. Rozamund da bu heyranlıqdan dolayı, Kembric Universitetinin doktoranturasında təhsil alırdı. Bilavasitə M.Drebbelin özünə gəlincə, bacısı A.S.Bayettin özünün “The Virgin in the garden” qomanının qəhrəmanı Stefanini Vordsfort yaradıcılığını tədqiq etmək və doktorluq dissertasiyası yazmaq üçün Kembic perspektivini dilə gətirməmişdən illər öncə, yəni 1966-cı ildə, Marqaret özünün Vordsfort haqqındakı elmi araşdırma kitabına (“Wordsworth (Literature in Perspective series)”) imza atmışdır. V.G.Myer həmin illərdə məhz Uilyam Vordsfot və Tom Hardinin Drebbelin araşdırmaçı kimliyini xüsusilə cəlb etdiyini diqqət çəkmişdir [23].

Onu da qeyd etmək ki, *Wordsworth* pretsedent onimi– yəni, Viktorian dövrünün ən parlaq qələm sahiblərindən birinin adı hər iki bacının əsərlərində yüksək işlənmə təzliyinə malikdir. A.S.Bayettin özünün digər romanında (Possession: a romance) bu pretsedent onimin 14 dəfə istifadəsinə təsadüf edildiyi halda (*I say it, acquainted with more of the variety and vagaries of human nature than ever Wordsworth was, who looked customarily inward.* [19; 251], Drebbelin adı çəkilən *The Millstone* romanında bu pretsedent onimin (...he hoped to go to Jesus Christ's College at Cambridge, because that famous poet *Wordsworth* had been there. [20; 36] beş işlənmə mövqeyinə təsadüf olunur. Frederika Potter isə “The Virgin in the Garden” romanının davamı olan “Still Life” romanında qeyd edildiyi kimi, bacısı Stefani kimi ədəbiyyat sahəsində elmi dərəcə almaq həvəsinə düşür (*something elegant and subtle on the use of the metaphor in seventeenth-century religious narrative*) və bu məqsədlə Kembric Universitetinə üz tutur [20; 343].

Göründüyü kimi, müəllifin dil kimliyi bədii mətnin semantik altyapısının tərtiblənməsində, eləcə də əsərin konseptferasının müəyyənləşməsində müstəsna rol oynayır.

ӘДӘБИҒАТ

1. Gussow M. For Mother, No Escape From the Past; A Margaret Drabble Novel Traces Her Family's Dreams And Disappointments. //The New York Times, May 28, 2001, <https://www.nytimes.com/2001/05/28/books/for-mother-no-escape-past-margaret-drabble-novel-traces-her-family-s-dreams.html>
2. Creighton J. V. Sisterly Symbiosis: Margaret Drabble's "The Waterfall" and A. S. Byatt's "The Game" // Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal Vol. 20, No. 1 (Winter 1987), pp. 15-29
3. Климовская А.Я. Патриархальные и эгалитарные стереотипы феминности и их художественное воплощение в романах А. С. Байетт и М. Дрэббл 1970–1980-х гг. (на материале романов «Дева в саду», «Натюрморт», «Светлый путь», «Естественное любопытство») // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета, Филологические науки, №69, 2015, с. 79-84 <https://elibrary.ru/item.asp?id=24831935&>
4. Leo Spitzer <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Leo+Spitzer>
5. Винокур Г. О. Об изучении языка литературных произведений. // Винокур Г. О. Филологические исследования: Лингвистика и поэтика. М.: Наука, 1990. 452 с
6. Хлупина М. А. Особенности языковой личности С.Д. Довлатова, автореферат диссер...канд.филол.наук., Москва-2015, 26 с.
7. Букирева Т. А. Аспекты языковой игры: аномальность и парадоксальность языковой личности С.Довлатова, автореферат диссер...канд. филол.наук., Краснодар 2000, 18 с.
8. Кравцова Ю. В. Проблемы и перспективы исследования языковой личности писателя // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов., 2015. №. 12. С. 109-116. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I2IDBN=UJRN&P2IDBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nchnpu_9_2015_12_21.pdf
9. Byatt A.S. The Virgin in the Garden. <https://www.e-reading.club/book.php?book=1040937>
10. Fiander L.M. Margaret Drabble // The Oxford Encyclopedia of British Literature: 5-Volume Set, (edit: David Scott Kastan.) March 3, 2006, 2656 pp. [https://books.google.az/books?id=DIMUSz-hiuEC&pg=RA1-PA209&lpg=RA1-PA209&dq=Her+father,+John+Frederick+Drabble+\(died+1982\),+was+a+barrister,+a](https://books.google.az/books?id=DIMUSz-hiuEC&pg=RA1-PA209&lpg=RA1-PA209&dq=Her+father,+John+Frederick+Drabble+(died+1982),+was+a+barrister,+a)
11. Wachtel, Eleanor. Writers and Company. Toronto; New York; London et al.: Alfred A. Knopf, 1993. (Interview with A.S. Byatt: 77-89)
12. Gussow M.A New Byatt Novel With a Novel Within. // The New York Times, July 9, 1996 <https://www.nytimes.com/1996/07/09/books/a-new-byatt-novel-with-a-novel-ithin.html>
13. Яшюнюка А.Э. Индивидуально-авторское использование онимов в английском художественном тексте // Орарёв-Online 2014, <https://cyberleninka.ru/article/n/individualno-avtorskoe-ispolzovanie-onimov-v-angliyskom-hudozhestvennom-tekste>
14. Liang Zhang A Feminist Interpretation of A Summer Bird-Cage by Margaret Drabble // Theory and Practice in Language Studies, Vol. 6, No. 12, pp. 2320-2324, December 2016, <http://www.academypublication.com/ojs/index.php/tpls/article/download/tpls061223202324/994>

15. Leith S. Interview: Writing in terms of pleasure. // The Guardian, 25 Apr 2009, <http://www.theguardian.com/books/2009/apr/25/as-byatt-interview>
16. Drabble M. The Millstone, Penguin Books, 2010, 176 pp.
17. Алефиренко Н.Ф. Проблемы вербализации концепта: Теоретическое исследование. Волгоград: Перемена, 2003, 96 с.
18. Крючкова Н. В. Роль референции и коммуникации в концептообразовании и исследовании концептов (на материале русского, английского, французского языков), автореферат диссер... доктора филол. наук Саратов, 2009, 46 с.
19. Byatt A.S. Possession: A Romance, New York: Random House, 1990, 573. pp. <http://www.unife.it/lettere/filosofia/Im.lingue/insegnamenti/letteratura-inglese>
20. Byatt, A.S. Still Life. London et al.: Vintage, 1995, 448 pp.
21. Drabble M. The Sea Lady, Mariner Books; First edition (May 12, 2008),
22. AS Byatt // Cambridge Authors <https://www.english.cam.ac.uk/cambridgeauthors/as>
23. Valerie Grosvenor Myer. Margaret Drabble: A Reader s Guide (CriticalStudies Series) http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2v4JY2kYVOAJ:www.ipointbook.com/_margaret-drabble-a-reader-s-guide-critical-studies-series-valerie-grosvenor-myer-bookshelf-a-huge-selection.pdf+&cd=19&hl=ru&ct=clnk&gl=az

Мамедова Бановша Гюльоглан гызы

Языковая личность творческой личности – как базовое ядро семантической платформы и концептсферы художественного текста (на основе романа А.С.Байетт “The Virgin in the garden”)

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется формат выражения языковой личности в рамках художественного текста. Конкретно, дается анализ среде формирования личностных концептсфер писателя, которые являются непосредственным отражением его языковой личности. В рамках статьи исследуется языковая личность и авторская концептсфера лауреата Букеровской премии, одного из выдающихся представителей современной британской прозы – А.С.Байетт, в частности, исследуется ее роман «Дева в саду» (The Virgin in the garden”). Становится известно, что языковая личность автора сыграла немаловажную роль в создании концептсферы данного произведения. В рамках статьи также исследуются другие произведения автора, а также дается сопоставительный анализ с языковой личностью сестры А.С.Байетт – другой немаловажной представительницы современной британской литературы – М.Дрэбл.

Mammadova Banovsha Guloglan

The Creative Person's Language Personality as the Base Nucleus in the Establishment of the Substructure and Conceptsphere of the Work of Art (on the basis of A. S. Byatt's novel of “The Virgin in the Garden”)

SUMMARY

In this article the ways of expression of the creative person's language personality in the work of art is studied. Concretely, in this article the condition of the formation of the author's language personality being reflected in the work of art and the individual conceptsphere belonging to the writer are studied. In the frame of this article the author's

conceptsphere appearing in the language of the novel of “The Virgin in the Garden” by A. S. Byatt who is considered one of the most outstanding representatives of modern British literature and “Booker” prize winner is analyzed. It becomes clear that the author’s language personality plays an exceptional role in the organization of the semantic substructure of the work of art, as well as in the determination of the conceptsphere of the work. In the article A. S. Byatt’s above-mentioned novel is analyzed by being compared with the other samples of her creation as well as the language her sister, another talented writer Margaret Drabble’s novels.

Rəyçi: dos. Şəlalə Ənvər qızı Əliyeva